

Mezőgazdasági nyugdíjak finanszírozása az európai kontinensen

Giday, András

Pénzügyi Szemle folyóirat

andras.giday@gmail.com

Tatay, Tibor

Széchenyi István Egyetem

tatay@sze.hu

ÖSSZEFOGLALÓ

Európában a mezőgazdaság támogatása egyrészt az élelmiszerellátás biztosítása, másrészt a vidéki életmód fenntarthatósága miatt fontos. Az utóbbi évtizedekben azonban a vidéki lakosságot is érinti a népesség öregedése. Az európai országokban – a mezőgazdasági ágazat sajátosságait figyelembe véve – különböző mezőgazdasági nyugdíjrendszerek jöttek létre. A nyugdíjalapok jellemzően ott kaptak nagyobb súlyt, ahol jelentős volt a kisebb gazdaságok szerepe és teljesen bismarcki típusú volt a nyugdíjrendszer. Általában nem vezettek be ilyet ott, ahol 1990 előtt „kolhozrendszer” működött Kelet-Közép-Európában. Tanulmányunkban a különböző megvalósított formákat vizsgáltuk meg, áttekintettük az utóbbi évtizedekben végbemenő változásokat és feltártuk, hogy az egyes országokban akár 75–85 százalékban is kiegészítették az államok a járulékbefizetéseket a nyugdíjkifizetések biztosításához. Módszertanunk a dokumentumelemzés és az összehasonlító értékelés. Álláspontunk szerint társadalmi, környezeti célokat szem előtt tartva érdemes speciális ágazati szempontú támogatással, életpálya-finanszírozással, illetve nyugdíjakkal arra ösztönözni a gazdákat, hogy kisebb gazdaságokban is tovább folytassák a termelést.

KULCSSZAVAK: mezőgazdaság, nyugdíjrendszer, államháztartás, fenntartható gazdálkodás

JEL-KÓDOK: J43, H55, Q01

DOI: https://doi.org/10.35551/PSZ_2022_1_5

Az európai kontinens nagyobb országai közül mindegyik érezhető mértékben államilag támogatta a mezőgazdasági nyugdíjalapokat az elmúlt évtizedekben. Ezért azt a kérdést tettük fel, hogy a mezőgazdasági nyugdíjak kifizetésének finanszírozása mekkora állami segítségre szorul, és ennek milyen ágazati, illetve makrogazdasági és társadalmi vetületei lehetnek. A kérdéskör elemzéséhez több ország példáját mutatjuk be.

Az 1950–1960-as években az európai országok nem voltak önellátóak alapvető élelmiszerekben sem. Ezért az Európai Unió elődjét megalapító országok célul tűzték ki, hogy közös agrárpolitika megvalósításának segítségével biztosítják az önellátást, javítják a mezőgazdasági termelés hatékonyságát. Az 1957-es Római Szerződésbe célként került be ezért a mezőgazdasági termelékenység növelése. Természetesen ezen a célon keresztül megvalósítandó volt a mezőgazdasági termelők méltányos életszínvonalának elérése, a piaci szereplők részére a stabilitás fenntartása, és a fogyasztók számára a jó minőségű és megfizethető élelmiszerek biztosítása. A mezőgazdasági termelés ösztönzését elsősorban a magasán megállapított árakhoz adott ártámogatások adták. A megfizethető fogyasztói árak mellett a magas termelői árak biztosították a termelőknek a modernizációt elősegítő jövedelmezőséget. A kialakított rendszer viszont már az 1980-as évekre túltermelést eredményezett. A mennyiségi korlátok felállítása nélküli garantált felvásárlási áras rendszer a kínálat túlfutásához vezetett.

Az 1990-es évek elejétől megindult a támogatások visszafogása, illetve a szubvenciók mennyiségi korlátokhoz kötése. A 2000-es évek elejétől a rendszer fokozatosan területi támogatáson alapuló rendszerre változott, illetve a támogatást fejlesztésekhez kötötték (Lentner, 2004; Somai, 2014).

A területalapú támogatások tervezhetőbbé tették a támogatási rendszert, de ez a földek árának valamint a bérleti díjaknak az emelke-

déséhez vezetett. Az adminisztrációs terhek a kisebb gazdálkodók részére fajlagosan megrágultak. A területalapú támogatás rendszerében a támogatást a föld tulajdonosa kapja. Ezért sok esetben nem a tényleges mezőgazdasági termelő, hanem a földet nem művelő tulajdonos szerzi meg a támogatásokat.

A tulajdonban koncentrációs folyamat játszódott le. A kezdeti célok szerint támogandó kistermelők száma jócskán csökkent. Az Európai Unióban a mezőgazdasági területek több mint 50 százaléka már 2016-ban nagybirtokhoz tartozott. A kis- és középbirtokok száma 2005 és 2016 között mintegy 25 százalékkal csökkent (Eurostat, 2018). A szerkezetváltás következménye a termelési módszerek változása. A nagybirtokokon jellemzően „iparszerű” gazdálkodás folyik. Ennek eredménye természetesen az is, hogy az európai mezőgazdasági árutermelés árakban versenyképesebbé válik. Hátulütője, hogy a korábbi sokszínűség eltűnik, a földek biodiverzitása csökken. Egyes területek esetlegesen megműveletlenek maradhatnak. A környezeti fenntarthatóság biztosításához pedig elengedhetetlen a termőterületek védelme (Matolcsy, 2020).

Tanulmányunkban a mezőgazdasági termelőket érintő speciális területet, az agrárnyugdíjak rendszerét vizsgáljuk nemzetközi példák segítségével. A nyugdíjrendszer támogathatja a vidék élhetőségének biztosítását, ezáltal a sokszínű, környezeti szempontból fenntartható mezőgazdasági termelés megmaradását.

A VIZSGÁLAT SZEMPONTJAI ÉS A VIZSGÁLTBA BEVONT ORSZÁGOK KÖRE

A mezőgazdasági nyugdíjak témájában elérhető publikációk többnyire két csoportba sorolhatók:

- azok, amelyek leíró jelleggel bemutatják a finanszírozást és annak jellemzőit,

- azok, amelyek összehasonlítják egymással több ország rendszereit.

Elemzésünk kiinduló sarokpontja *Czyżewski* és *Matuszczak* (2014) lengyel szerzők átfogó cikke volt, amelyben részletesen bemutatták 5 országban a mezőgazdasági nyugdíjak szintjét, annak finanszírozását, a befizetések és az állami támogatás mértékét.

A mezőgazdasági területen évtizedek óta alkalmazott finanszírozási módszerekről lévén szó, a szakirodalom általában elfogadja azok létét és stabilitását, azaz legfeljebb elvétve születnek szakmai publikációk arról, hogy miként kellene változtatni a már működő rendszereket.

A szakmai publikációk mellett figyelmet érdemelnek a nyugdíjalapok éves beszámolói is.

A mezőgazdasági nyugdíjak kérdéskörében elsősorban a finanszírozási háttér témájára koncentrálnunk. A nyugdíjfinanszírozás elemzését kiegészítjük azzal, hogy az e célra szánt állami támogatásokat viszonyítjuk az ország GDP-jéhez. Ezt azért tesszük, mert a GDP 0,5–1 százalékát elérő támogatás már akkora előnyt jelenthet az adott ország termelőinek, amelyet nehéz „behozni” egy közelben fekvő másik ország gazdáinak, ha ők nem részesülnek ilyen támogatásban.

A vizsgálatunk nem terjed ki minden EU-oroszra. Azt tartottuk elsődlegesnek, hogy azon országokat elemezzük, ahol az elmúlt 20–25 évben volt olyan időszak, amikor önálló állami tb-alapból finanszírozták a mezőgazdaságból nyugdíjazottak időskori ellátását.

A régi kontinentális EU-országok közül 4 északi tagállamot nem elemzünk (mert ott nem volt mezőgazdasági nyugdíjalap), és csak megemlítjük Portugáliát (ahol már 3 évtizede megszűnt a mezőgazdasági nyugdíjalap), Belgiumot, illetve Luxemburgot. Mezőgazdasági nyugdíjalap hiánya miatt az „új” tagállamok közül nem értékeljük a balti államokat, a cseh-szlovák, illetve jugoszláv utódállamokat, Bulgáriát és Magyarországot.

Az általunk részletesebben vizsgált EU-országok lakossága 335 millió fő, az EU népességének a 83 százaléka.

A SPECIÁLIS MEZŐGAZDASÁGI NYUGDÍJRENDSZER LÉTJOGOSULTSÁGÁNAK INDOKAI

Az általánostól eltérő, kedvezményes nyugdíjrendszer működtetése mellett alapos indokok szólnak. A mezőgazdasági árak a világpiacon nyomottak, a mezőgazdasági tevékenység eleve magas kockázattal jár. Ezen túl a vidék elnéptelenedésének megakadályozását sok kormány kifejezett céljának tekinti. Az EU-ban a zöldstratégia 2019 évi meghirdetése hangsúlyozottan felveti, hogy a vidéken élő lakosság helyben maradását az eddigieknél jobban segítsék a kormányzatok.

A célok elérését közvetett módon segíti a mezőgazdasági nyugdíjak támogatása. Ez biztosíthatja az öregkori tisztességes megélhetést a mezőgazdaságban élők számára. Szükséges az állami támogatás, mert az alacsony jövedelmesség miatt az ágazatban nem lehetséges a magas járulékteher kivetése. A mezőgazdasági nyugdíjak támogatása stabil életpálya-finanszírozási stratégiát kínál a gazdák számára. Ennek fontos hatása, hogy nem néptelenedik el a vidék, és lesz, aki megművelje a földeket.

A nyugdíjak támogatása tulajdonképpen a megelőző 35–40 évben végzett munka elismerése. Ha érdemes ott maradni a gazdaságban, nem hagynak fel a munkaidényes termelési kultúrákkal. Amennyiben a kis- és közepes méretű gazdaságok megmaradnak, akkor nem tudnak teret nyerni a nagyüzemeknél sokszor tapasztalható monokultúrás termelési formák.

A mezőgazdasági régiók általában szegényebbek. A nyugdíjtámogatás segíti azt, hogy ne szakadjanak le túlzott mértékben a fejlettebb térségektől. Az ösztönző állam (Báger,

Parragh, 2020) több oldalról támogathatja a mezőgazdaságban a fenntarthatóságot.

A MEZŐGAZDASÁGI NYUGDÍJBIZTOSÍTÁSI RENDSZEREK MEGJELENÉSE ÉS VÁLTOZÁSI IRÁNYAI

A társadalombiztosítás általánossá tétele az 1950-es évek elején-közepén erős társadalompolitikai törekvés volt a nagyobb nyugat-európai országokban. Mivel az iparban már korábban is jelen volt a társadalombiztosítás, ezért a kisvállalkozások és a mezőgazdaság volt az a két terület, ahol ezzel nagy tömegeket tudtak bevonni a nyugdíjbiztosításba és az állami egészségügyi ellátásba.

A mezőgazdasági politika törekvése volt ez idő tájt, hogy a gazdáknak szánt tb-rendszer kialakításába és működtetésébe bele tudjon szólni, azt az agrárium szerkezeti átalakulását befolyásoló eszközként is működtesse. Ez a törekvés erősebb volt azokban az országokban, ahol domináns súlya volt a kis- és közepes üzemeknek. Ebben az időben általános felfogás volt a szakmán belül, hogy a kisgazdaságok nagyobb hányada nem tudja kellő mértékben az új technikai felszerelésekkel ellátni a gazdaságát, és csak lassan térnek át az újabb termelési módszerekre. Ezért szorgalmazták azt, hogy a nagyobb birtokok gazdasági súlya növekedjék. A mezőgazdasági nyugdíjrendszerrel ezt segíteni tudták. Ha ugyanis a nyugdíj finanszírozásának az (is) feltétele, hogy a gazda hagyjon fel az addigi termeléssel, akkor várhatóan a birtokot felkínálják a földpiacon, amelyet így meg tudnak venni a nagyobb és tőkeerősebb gazdaságok.

Közben azonban felmerült egy kérdés: miként fognak járulékot szedni a mezőgazdaságban, kiváltképp az egyéni gazdáktól. A mezőgazdaság adóztatása, járulékkal való terhelése nem volt általános, attól mindig is idegenkedett az agrártársadalom. A bevett gyakorlat

az lett, hogy ugyan kötelezővé tették a gazdák számára a tb-be való befizetést, de egyrészt alacsony járulékkulcsokat állapítottak meg, másrészt a bevallott jövedelem helyett sok esetben alacsony szinten állapították meg a mezőgazdaságból megszerzett jövedelem értékét. Ennek eszköze volt például az adóhatóság által megállapított úgynevezett kataszteri jövedelem, amikor a terület nagysága, a talajminőség és a termelési mód szerint állapították meg az adott gazdaság jövedelmét. Mindezekkel azt érték el, hogy az alacsony jövedelmekhez igazodó járulékalap alkalmazása lett szokványos, amely után az általánosnak csak a felét-kétharmadát elérő járulékkulcsot alkalmaztak.

Ennek következménye, hogy a mezőgazdasági tb-alapok nem tudtak önfinanszírozók lenni, azokat támogatással segíteni kellett. A támogatásra háromféle módszert alkalmaztak:

- a befizetett járulékot meghatározott arányban kiegészítette az állam, így több került az alapba (például Németország, Görögország),
- bizonyos állami bevételeket (például adókat) az állam eleve, rendszer jelleggel átirányított a mezőgazdasági tb-alapba (Franciaország, Románia),
- az évenként adódó deficitet az állam támogatással megfinanszírozta (az alapok nagy hányada esetén; Czyżewski, Matuszczak, 2014).

Nyugaton a mezőgazdasági nyugdíjalapok virágkorát a 1970–1980-as évek jelentették. Az agrárnépesség politikai érdekérvényesítő képessége viszonylag erős volt. Ez részben abból fakadt, hogy viszonylag jelentős volt a létszámuk. A gazdatársadalom hagyományosan konzervatív beállítottságú volt, a mezőgazdasági alkalmazottak ezzel szemben sok esetben a baloldali orientációjú pártok számára jelentettek tömegbázist. Ennek következményeként sok országban külön tb-alapokat, de legalábbis nyugdíjalapokat működtettek a mezőgazdasá-

gi foglalkoztatottak számára (lásd 1. táblázat).

A kifizetési oldalon a gazdák mezőgazdasági nyugdíja a nemzetgazdasági átlaghoz viszonyítva alacsony lett.¹ A mezőgazdasági alkalmazottak esetében követett rendszer viszont általában csak kevéssé tért el a bérből élők normál tb-rendszerétől. Náluk a befizetés így fajlagosan magasabb volt és a nyugdíjuk is jobban közelített az átlaghoz. Az ő rendszerüknek a támogatásigénye alacsonyabb volt, mint a gazdáké (Poteraj, 2008).

Amennyiben jelentős átalakításokra kerül sor a nyugdíjrendszer egészét érintően, akkor az sok esetben érinti a mezőgazdasági nyugdíjalapokat is. Az adminisztráció költséghatékony működtetése egy visszatérő érv amellet, hogy a mezőgazdasági alapot beolvassák az általános rendszerbe. Az utóbbi években megjelent az a tendencia, hogy egyes országokban a mezőgazdaság tb-rendszerét vagy összevonják másik elkülönített nyugdíjrendszerrel, vagy az általános rendszerbe olvasszják bele. Ezek a változások azonban általában nem eredményezik azt, hogy magát a befizetési rendszert

(jövedelem megállapítása, járulékkulcs) átalakítsák és a nyugdíjmegállapítás rendszere sem szokott érdemben változni. Összevonásra került sor Németországban és Ausztriában, az általános tb-rendszerbe beolvastották az alapokat Spanyolországban és Görögországban (Bundesverfassungsgericht, 2018; SVB, 2020).

Az 1980-as évekre új kihívás jelentkezett. A mezőgazdasági termelők száma jelentősen csökkent a birtokkoncentráció, az elöregedés és a rurális térségekből a városokba való elvándorlás miatt. Ennek hatására lényegesen csökkent azok száma, akik befizetnek a tb-alapokba. Ugyanakkor a 60–65 évnél idősebbek közt a mezőgazdaságból nyugdíjba mentek száma még 1-2 évtizedig viszonylag magas (hiszen 10-30 évvel azelőtt másfélszer-háromszor annyian dolgoztak a mezőgazdaságban). Ha a harmadára csökken a befizetők száma, akkor a bevételek a kiadásoknak már csak a harmadát fedezik még egy egyébként önfinanszírozó rendszerben is. Az elöregedés a felosztó-kirovó rendszerű állami mezőgazdasági nyugdíj-

1. táblázat

AZ ELKÜLÖNÜLT MEZŐGAZDASÁGI TB BEVEZETÉSÉNEK ÉVE AZ EGYES ORSZÁGOKBAN

Ország	Év
Franciaország	1952
Németország (NSZK)	1957
Olaszország	1957
Belgium	1957
Luxemburg	1957
Ausztria	1958
Görögország	1961
Finnország	1971
Spanyolország	1972
Lengyelország	1990

Forrás: Poteraj (2008), illetve Hoskins (1971)

kasszákban eleve jelentős deficitet idézett elő. Újabb, a korábbinál magasabb támogatásra lett szükség. Az alapként való gazdálkodás előnye volt, hogy a mezőgazdasági minisztériumok védőernyőt nyújtottak és előteremtették a magasabb támogatás forrását.

Az 1. ábra mutatja, hogy egyes európai uniós országokban miként alakul a mezőgazdasági nyugdíjasok száma a befizetők számához viszonyítva. Látható, hogy – a lengyeleket és a spanyolokat kivéve – a befizetők száma csak a harmada-fele a nyugdíjazottak számának. Nyugat-Európában egyedül Spanyolország mezőgazdaságánál marad 2 alatt az egy tb-befizetőre jutó nyugdíjasok száma. Náluk ennek oka a munkaigényes termelési szerkezet.

Több országban külön rendszert alkalmaztak arra, hogy a nyugdíjkorhatár előtti elő-

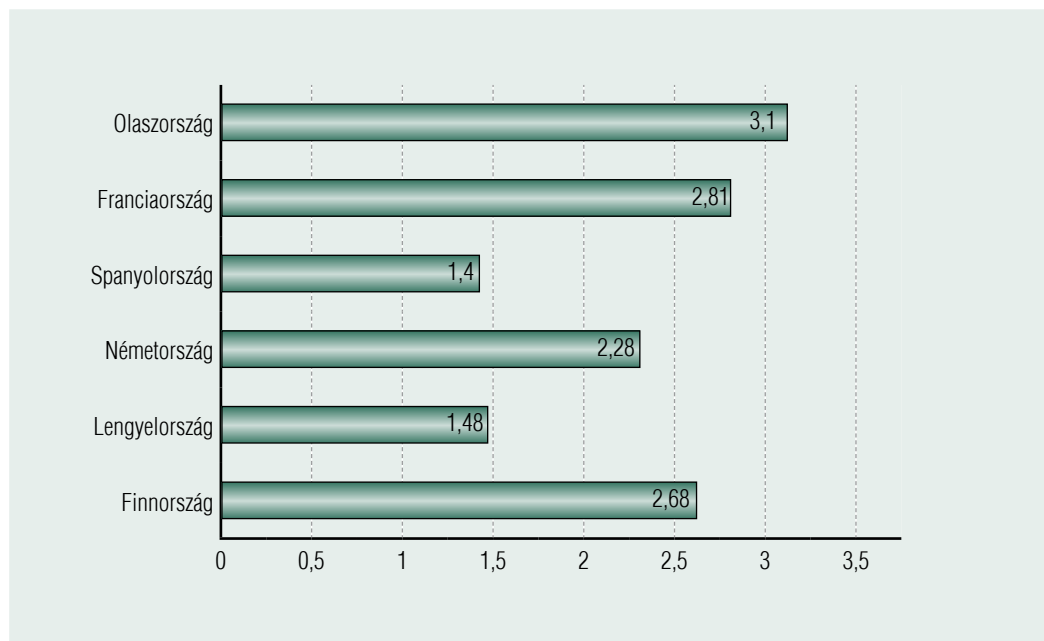
nyugdíjazással ösztönözzenek a földek eladására.² Ez mindig teljes mértékben állami támogatásból finanszírozódott (Väre, 2004).

Az NSZK-ban például sikeres volt az ilyen program. 7 év alatt 300 ezerről 410 ezerre nőtt a 45 évnél fiatalabb gazdák száma 1964 és 1970 között, míg a 45 évnél idősebbeké 719 ezerről 465 ezerre csökkent (Hoskins 1971). Franciaországban ugyanakkor utólag kimutatták, hogy a termeléssel felhagyó előnydíjazott gazdák földjét sok esetben a tágabb rokonság valamelyik képviselője vásárolta meg.

2007 után volt tíz év, amikor közvetlen az EU CAP-által finanszírozott forrás támogatta az ilyen programokat (Coopmans, 2021). Elsősorban a déli EU-országok részére dolgozták ezt ki. Az elgondolás mögött az húzódozott meg, hogy aki nem modernizál, az inkább

1. ábra

MEZŐGAZDASÁGI NYUGDÍJASOK ÉS MEZŐGAZDASÁGI JÁRULÉKFIZETŐK EGYMÁSHOZ VISZONYÍTOTT ARÁNYA (NYUGDÍJAS/JÁRULÉKFIZETŐ)

Forrás: saját számítás, az egyes országok leírásánál szereplő létszámok elosztásával kapott értékek

hagyjon fel a termeléssel. A gyakorlatban korlátozott számban kértek ilyen mezőgazdasági nyugdíjat. Ennek oka az volt, hogy az érintettek számára a földekért kapható piaci ár nem volt vonzó. Mára a szemlélet megváltozott. Ma már a diverzifikáció fontos elv, a birtokok nagyságának mindenáron való növelése már nem cél.

A kelet-közép-európai EU-tagországokban a mezőgazdaságban foglalkoztatottak biztosítását befolyásolta az, hogy a birtokviszonyok miként alakultak. Ahol nem volt korábban erőszakos tsz-esítés, ott az 1980-as évekre jellemző mezőgazdasági tb-rendszer általában megmaradt 1990 után, a gazdáknak tb-járulékot kell fizetni. Lengyelországban a parasztság eredményesen lépett fel már az 1990-es évek legelején az elkülönült nyugdíjalap létrehozása érdekében. A volt jugoszláv utódállamok egy részében önálló mezőgazdasági tb-alapok működtek, amelyeket végül is beolvasztottak az általános tb-rendszerbe. Érdemben (a mai napig) fel sem merült a mezőgazdasági nyugdíjak külön bevezetése Magyarországon, Csehországban és a 3 balti országban (Czyżewski, Matuszczak, 2014).

AZ EGYES ORSZÁGOK MEZŐGAZDASÁGI NYUGDÍJRENDSZEREI

Spanyolország

1972-ben hozták létre a külön mezőgazdasági tb-alapot. A 2006-os év volt az utolsó, amelyben az agrárnyugdíjasoknak mind a két kategóriáját a külön mezőgazdasági tb-alapból finanszírozták. Ekkor a mezőgazdasági alkalmazottak esetében a befizetők száma 740 ezer, a nyugdíjasoké pedig 657 ezer fő volt. A tb-be befizető gazdák száma csak a harmadát érte el a gazdanyugdíjasok számának (259 ezer fő, illetve 798 ezer fő; Ministerio De Empleo, 2014).

2007-től a gazdák nyugdíjának a finanszírozását az egyéni vállalkozók tb-alapjába olvasztották bele. A mezőgazdasági alkalmazottak nyugdíjának a finanszírozását pedig 2012-től az általános tb-rendszerbe sorolták.

A 2017-es évre becslést készítettünk. Erre azért vállalkoztunk, mert a befizető mezőgazdasági alkalmazottak száma nem csökkent 2007 után. Emellett a mezőgazdasági alkalmazotti létszám 3 évtizedes stabilitása miatt feltételezhető volt, hogy nem változott érdemben a nyugdíjban részesülő alkalmazottak száma. Az adódott, hogy becslésünk szerint, a befizetők teljes száma 11 év alatt 1 százalékkal csökkent (960 ezer főre), a nyugdíjasok teljes száma pedig 11 év alatt 8 százalékkal csökkent³ (1331 ezer főre). Ezek miatt 2017-ben az összes nyugdíjból 84 százalékos volt a támogatások aránya,⁴ 100 nyugdíjasra 72 befizető jutott. Ez folyó áron 7824 millió euró támogatást jelentett a mezőgazdasági tb-kiadások részére 2017-ben. Ez akkor a GDP 0,67 százaléka volt.

Olaszország

1957-től elkülönült alapot hoztak létre a mezőgazdasági nyugdíjak finanszírozására. Ma is a mezőgazdaságban tevékenykedők ebbe a külön tb-rendszerbe sorolódnak be. A rendszer CDCM-nevet viseli. A rendszer legszembetűnőbb feszültsége, hogy a nyugdíjat kapók száma a befizetőknek több mint a 3-szorosa. Míg 20–25 évvel ezelőtt 1 millió feletti volt a befizetők száma, ez 451 ezerre csökkent 2018-ra. Ezzel szemben 1399 ezer fő kapott nyugellátást.

Ez meglátszik a finanszírozásban is. A fizetett ellátásoknak csak az ötödét fedezik járulékbevitelből. A mezőgazdaságot terhelő tb-járulék kedvezményes, kiváltképp a kedvezőtlen adottságú területeken (hegyvidék stb.). 2018-ban a CDCM-kassza kiadásainak az ér-

téke 3700 millió euró volt, az 1308 millió euró befizetés mellett a hiánya 2518 millió euró volt. Ezen túl a korábban (1989 előtt) nyugdíjba mentek ellátását külön kezelik, amit egy külön állami támogatás finanszíroz 100 százalékos arányban, 1150 millió euróval (2018) – az ezt finanszírozó állami egység neve: GIAS. A két tétel együttesen 3800 millió euró állami támogatást jelentett (The Italian pension system, 2020). Ez akkor a GDP 0,21 százaléka volt.

Lengyelország

1990-ben alkottak törvényt arról, hogy 1991-ben megalapítják a KRUS-t, amelyik átveszi az állami tb-alaptól (RUS) a mezőgazdaságban dolgozók társadalombiztosítását.

Mintegy 1,12 millió mezőgazdasági nyugdíjas volt 2019-ben (ebből a rokkantnyugdíjasok száma 190 ezer volt). 2019-ben átlagosan havi 1387 zloty-t kaptak. Ez az országos átlagnyugdíjnak a 60 százaléka. A KRUS-ágrányugdíj alapnak 2019-ben 20 393 millió zloty volt a teljes kiadása. Ebből 17 369 millió zloty-t a költségvetési támogatás finanszírozott (azaz 85 százalékos a támogatottsága az agrár tb-rendszerüknek). Ez az állami támogatás átszámítva 2019-ben 4030 millió eurót jelentett (Czyżewski, Matuszczak, 2020). A nyugdíjakra, rokkantak járadékára fordított 18 520 millió zloty a teljes kiadásnak a 91 százalékát jelentette (2019).

2019-ban 1194 ezer biztosított tartozott a KRUS-hoz, ebből 757 ezer egyéni gazda befizető volt, a többi a feleségeik, egyéb családtagjaik. Egy befizető gazdára 1,4 nyugdíjas jutott, de ha a biztosítottak 1182 ezres számához viszonyítunk, akkor 1,07 az arány. A KRUS-nak széles hálózata van 6 ezer dolgozóval, nagy létszámú orvos szakértővel, 250 irodával és 5 rehabilitációs központtal (KRUS, 2019).

Elvileg 1 hektáros gazdaságmérettől kell befizetni a tb-hez. Az egyéni gazdák többsége havi 70 zloty-t (azaz 16 eurót) fizet be. Amennyiben azonban 50 hektárnál nagyobb a gazdasága, akkor ennek a 2-5-szörösét kell befizetni.

Egy közelmúltbeli közép- és kelet-lengyelországi felmérés során a megkérdezett 27 500 lengyel gazda közül 79 százalék volt azon a véleményen, hogy a vonzó mezőgazdasági tb-rendszer hozzájárul ahhoz, hogy folytassák a mezőgazdasági tevékenységet (Hornowski et al., 2020).⁵

Németország

Németországban 1957-ben jött létre egy, a mezőgazdasági termelők öregségi ellátásának biztosítására szolgáló rendszer. A biztosított szolgáltatás inkább segélyjellegű volt. A szabályozás 1995-től változott. 2013-ban újabb változás történt, a korábbi magánszolgáltatókat és ernyőszervezetüket egy intézménybe (SVLFG) vonták össze (Wirth, 2007).

A kötelező nyugdíjbiztosítás alá az a termelő tartozik, aki törvényben (ALG) meghatározott termőterületen gazdálkodik, vagy állatainak száma meghaladja a rögzített határt. A nyugdíjbiztosítási rendszer kiterjed az együttgazdálkodó házastársra és más segítő családtagokra is. A biztosított kör figyelembevételével az SVLFG finanszírozza az öregségi nyugdíjak mellett a rokkantsági nyugdíjakat, az özvegyi és árvaellátást is.

A német állam jelentősen hozzájárul a termelők öregségi nyugdíjának biztosításához. Ennek célja viszont az is, hogy a mezőgazdaságban végbemenjen a generációváltás, hiszen öregségi nyugdíj a tényleges nyugállományba menetel után jár. A generációváltás következménye lett a termelés koncentrálódása (Bundesverfassungsgericht, 2018).

Az SVLFG összbevételének (2 896 millió euró) 81,45 százalékát az állami támoga-

tás adta 2019-ben. Ebben az évben 579 035 fő részesült járadékszolgáltatásban. 2019-ben a biztosítottak száma összesen 180 582 fő volt, amelyből a gazdálkodók száma 129 817 főt tett ki (SVLFG, 2020).

Ausztria

Az agrárterületen nyugdíjellátást 1958-ban vezettek be, ami már kiterjedt az öregségi, fogyatékosági, rokkantsági nyugdíjellátásra. Több ágazati biztosítási pénztár összeolvadásával 1974-ben létrejött a Sozialversicherungsanstalt der Bauern (SVB). 2020-ig ez látta el az osztrák mezőgazdasági vállalkozók és családjaik társadalombiztosítási szolgáltatásait. 2020. január elején újabb egyesülés után létrejött a Sozialversicherungsanstalt der Selbständigen (SVS). Ez a szervezet vette át a mezőgazdasági termelők és családjaik társadalombiztosítási szolgáltatásainak feladatát, beleértve a nyugdíjbiztosítást is (SVS, 2021).

A társadalombiztosítás kiterjed a mezőgazdasági és erdőgazdasági egyéni vállalkozókra és a segítő családtagokra. A kötelező biztosítási rendszerben a mezőgazdasági vállalkozó lesz biztosított, valamint bizonyos feltételekkel a vállalkozó felesége, gyerekei, a gazdaságot átadó szülők is. Azok a mezőgazdasági vállalkozók lesznek a törvény (BSV) szerinti biztosítottak, akiknek a tevékenységi értéke eléri a standard termelési érték egy bizonyos (a vonatkozó statisztikai módszertannal meghatározott) szintjét. A kötelező járulékot egy számított járulékalap szerint kell megfizetni. A járulékalap alapvetően a standard termelési érték meghatározott százaléka. Ezt a százalékos értéket mindig az egyes évekre adják meg.

Az öregségi nyugállományban levő gazdák száma 2019-ben 123 ezer fő volt. Mezőgazdasági termelők öregségi nyugdíjaként 1836 millió eurót fizettek ki. A költségvetési támogatás a kifizetés 83,9 százalékát tette ki

(Dachverband der Sozialversicherungsträger, 2020).

Románia

A romániai nyugdíjstatisztika külön kezeli a mezőgazdasági és az állami nyugdíjkifizetéseket. Az előbbi tartalmilag hasonló, mint a korábbi magyar tsz-nyugdíj, az utóbbi pedig a normál állami tb-rendszernek felel meg.

A mezőgazdasági nyugdíjasok közé azokat sorolják, akik 1992-ig nyugdíjba vonultak (gyakorlatilag a korábbi tsz-tagok). Számuk jelentősen csökkenő. 1990-től már nem volt kötelező a mezőgazdaságban dolgozók esetében nyugdíjjárulék fizetése, kedvezményessé tették a befizetést.⁶ Az élelmiszeripar termelésére, illetve az élelmiszer-kereskedelem árrésére 2-4 százalékos különadót vetettek ki (de Menil, 2002) abból a célból, hogy az részben fedezze az államnak a mezőgazdasági nyugdíjakat finanszírozó kiadásait.⁷ 2006-tól teljes mértékben a költségvetés a régebbi mezőgazdasági nyugdíjak forrása. Az állam együttesen 386 millió eurót adott 2019-ben a mezőgazdasági nyugdíjasok finanszírozásához (Roman National Institute of Statistics, 2020).

Görögország

Ugyan már 1957-től működött mezőgazdasági nyugdíjalap, de csak minimális ellátást adott. 2006-tól bevezették a kötelező járulékbefizetést, annak minden egységéhez 2 egység támogatást adott a költségvetés. Egyidejűleg jelentősen emelték az elérhető nyugdíjakat. A teljes nyugdíjrendszer nagy állami terhet jelentett 2010 előtt. Ezen belül jelentős tétel volt a mezőgazdasági nyugdíjkasszának, az OGÁ-nak a 75 százalékos állami támogatása (Potera, 2008),⁸ ami 2008-ra már 7,8 milliárd euró kiadást jelentett (a GDP 3,3 százaléka). 2010-től

a pénzügyi egyensúly megteremtését hirdető visszafogások egyik célpontja a görög nyugdíjrendszer volt (12 ízben került sor ezt érintő visszafogó intézkedésre). Egyrészt általános csökkentést értek el a 13. és a 14. havi nyugdíjak eltörlésével, másrészt erősen csökkentették a magas nyugdíjakat. Ezt figyelembe véve a kisnyugdíjasok – így a mezőgazdasági nyugdíjakat élvezők – pozíciója relatíve valamelyest még javult is (Symeonidis, 2016), ugyanis a nem állami szférában a keresetek csökkenése 33 százalékos volt.

Ennél is nagyobb változás volt a befizetések-nél. A gazdák addigi kedvezményes (7 százalékos) járulékkulcsát felemelték 2016-tól (13,3 százalékra, a jövedelemadójuk emelése mellett). A nyugdíjmegállapításnál a gazdák számára 15 éves átmenetet hirdettek meg.⁹ A mezőgazdasági nyugdíjalapot beleolvasztották 2015-ben az általános rendszerbe.

Franciaország

2020-ban a MSA, a francia agrár tb-alap teljes kiadása 32 milliárd euró volt, amelyből a nyugdíjak 45 százalékot tettek ki. A tb-járulékokból származó bevétel aránya 24,7 százalék volt (ez nem tartalmazza a CSG¹⁰ bevételeit, azzal együtt 30,6 százalékos arányt képviselt). Az előzőek miatt az állami támogatás aránya 75,3 százalék volt, összegben 24,1 milliárd euró.

Az alapból adott összes 26 900 millió euró juttatásnak (2020) az 55 százaléka került a gazdákhoz és 45 százaléka a mezőgazdasági alkalmazottakhoz. Nyugdíjakra 13,7 milliárd euró, egészségügyi kiadásokra 12,1 milliárd euró jutott. Mezőgazdasági nyugdíjat 3,3 millió fő kapott 2020-ban. Egy befizetőre 2019-ben 2,8 eltartott jutott. A befizetők 1174 ezer fős létszámán belül 469 ezer fő a gazdák és 704 ezer fő a mezőgazdasági alkalmazottak száma. A gazdák által befizetett járulék összege 2,4 milliárd euró, amelyhez a CSG további

0,6 milliárd eurót tesz hozzá. A mezőgazdasági alkalmazottak esetében a járulékbefizetés 5,5 milliárd euró volt, mely utóbbit 1,4 milliárd euróval egészítette ki a CSG (MSA, 2020).

A többi ország kifizetéseivel való egybevetéskor óvatosan kell kezelni az adatokat. A többi ország esetében az ellátottakra jutó kiadások zöme nyugdíjjellegű, a francia alap, az MSA esetében azonban 45 százalék az egészségügyi és 4 százalék a családi jellegű támogatások aránya.

Az államtól kapott források közül kiemelhető kettő fajta tétel. Az egyik a demográfiai kompenzáció. Ezt 1974-től azért kapja a mezőgazdaság tb-alapja, mert a szakma elöregedett. A másik pedig az, hogy egyes állami adóbevételek címzetten a mezőgazdasági tb-alaphoz kerülnek (a szeszadó egésze, a cégautóadó, a dohánytermékek adójának egy része) (Potera, 2008).

A gazdák kötelező mezőgazdasági tb-járulékfizetése bizonyos minimális földterülethez illetve munkavégzéshez kötött. Az utóbbi 1200 óra/ év a mezőgazdaságban, az előbbi pedig egy 0,25 hektár körüli terület (régiónként ennek a nagysága eltérhet). Említést érdemel, hogy bizonyos mérethatárig engedik azt, hogy a mezőgazdasági nyugdíjas maga gazdálkadjon. A francia mezőgazdasági tb-alap széles hálózatot alakított ki. 35 irodája működik, 1800 dolgozóval és a gazdákkal közvetlen kapcsolatot tartanak, 27 ezer képviselő útján.

Meg kell jegyezni, hogy ha valaki egy főre jutó nyugdíjat akar számolni, akkor az adat ezekből a számokból félrevezető lehet. A nyugdíjban részesülők között ugyanis sok olyan van, aki csak 5–15 évig dolgozott a mezőgazdaságban és a más ágazatokban végzett tevékenysége után is részesül valamilyen állami nyugdíjban.

Finnország

Finnországban egy külön törvény (MYEL) szabályozza a gazdák nyugdíjazását. Minden gaz-

dának tb-járulékot kell fizetnie, ha a jövedelme a MYEL-törvény szerinti évi 4 ezer eurót eléri. A kisebb jövedelem esetén 10 százalék a járulék, ennek a duplája magasabb jövedelem esetén.

2018-ban a mezőgazdasági nyugdíjalap (MYLA) által adott juttatások összege 827 millió euró volt. A befizetett járulékok összege a másik oldalon 175 millió euró volt, azaz a kifizetések mintegy 80 százalékát államtól kapott támogatás finanszírozta. 2015-ben mintegy 68 ezer gazda fizetett tb-járulékot. Ezzel szemben nyugdíjat 182 ezer gazda kapott ebben az évben (Finnish Centre for Pensions, 2021). Így egy befizetőre 2015-ben 2,68 eltartott jutott.

Öt kontinentális EU-ország

Portugáliában létezett korábban mezőgazdasági tb-alap (RESSAA), de 1986-tól már nem állapítottak meg új nyugdíjakat, ettől az időponttól az új igénylők csak az általános tb-rendszerben kaphattak nyugdíjat. Az alap nevét átkeresztelték 1987-ben Átmeneti Rurális Rendszerre (RRT). Az általa finanszírozottak száma fokozatosan csökken, szakértői becslés szerint 2025-ig kerül sor várhatóan kifizetésekre (Potera, 2008).

Belgiumban 1957-től elkülönített tb-alapot hoztak létre a mezőgazdaságban dolgozók számára. Mivel a nyugdíjrendszereket értékelő kiadványok szerint egységes az országban az állami nyugdíjfinanszírozás, ezért a mezőgazdasági alapot valószínűleg pár év működés után beleolvasztották az önfoglalkoztatókra működtetett általános állami tb-rendszerbe. Hasonló a helyzet Luxemburnál is (ott is 1957-ben volt az alapítás).

Horvátországban a mezőgazdasági dolgozók addig elkülönült tb-rendszerét később beleolvasztották az egységes tb-rendszerbe (2002). Szlovéniában a mezőgazdasági alkalmazottak számára a munkaadói tb-járulékokat az állam fizeti meg a munkaadó helyett.¹¹

ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉS

A 2. *ábra* szemlélteti azt, hogy az agrárium tb-támogatása mekkora volt a GDP-hez viszonyítva. Látszik, hogy három ország esetében magas, 0,6 százalék feletti az érték. Ezzel szemben kifejezetten alacsony Németország adata, amelyik az átlagos értéket is lejjebb viszi.

A 3. *ábra* mutatja, hogy a mezőgazdasági nyugdíjak összege mekkora volt a GDP-hez viszonyítva. Az adatok nagyobb része az egységes szemléletben készített tanulmányokból (The Ageing Report, 2021) származnak. Az országok nagyobb hányadára megadnak GDP-arányos értékeket. Ahol nem adtak meg adatot, ott saját számítással adtuk meg értéket.¹²

A 4. *ábra* mutatja, hogy a kifizetett nyugdíjaknak mekkora hányadban volt a forrása az állami (költségvetési) támogatás. Látható, hogy a jellemző értékek 75-85 százalék körüliek.

ÖSSZEFÜGGÉSEK MÁS TÉNYEZŐKKEL

„Régi” tagállamok

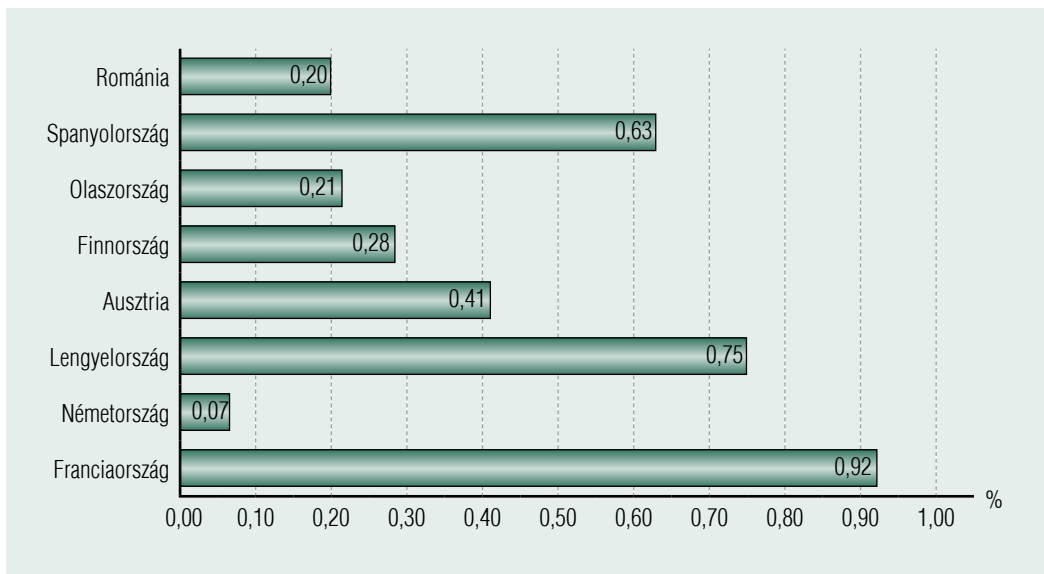
Két kérdés alapján csaknem teljes pontossággal elkülöníthetők egymástól azok az országok, ahol van (volt) mezőgazdasági nyugdíjrendszer, illetve azok, ahol ilyen nem kap(ott) semmilyen szerepet:

- teljesen bismarki típusú-e a nyugdíjrendszer?
- mekkora a kisüzemek szerepe az agráriumban?

Ahol a nyugdíjrendszer nem teljesen bismarki típusú állami rendszer, hanem a nyugdíjak finanszírozásában a foglalkoztatói nyugdíjalapok is jelentős szerepet kapnak, ott nincsenek mezőgazdasági nyugdíjalapok. Ahol jelentős a kisüzemek súlya, ott viszont

2. ábra

AZ AGRÁR TB-TÁMOGATÁS ARÁNYA A GDP-HEZ VISZONYÍTVA (AGRÁRTÁMOGATÁS/GDP)

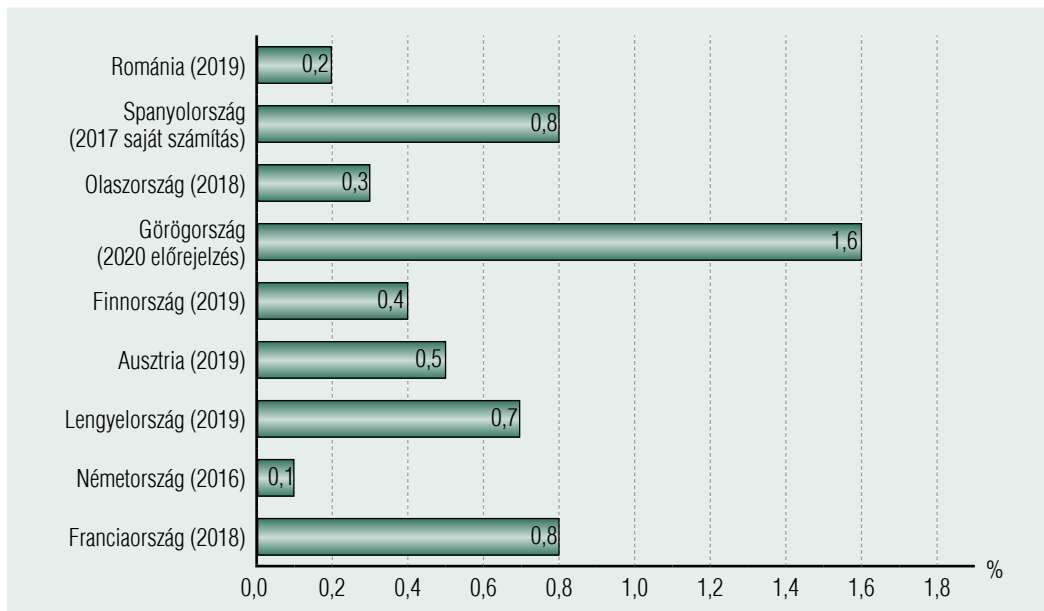

Megjegyzés: a francia adat az egészségügyi támogatásokat is tartalmazza

Forrás: saját számítás (lásd az egyes országoknál)

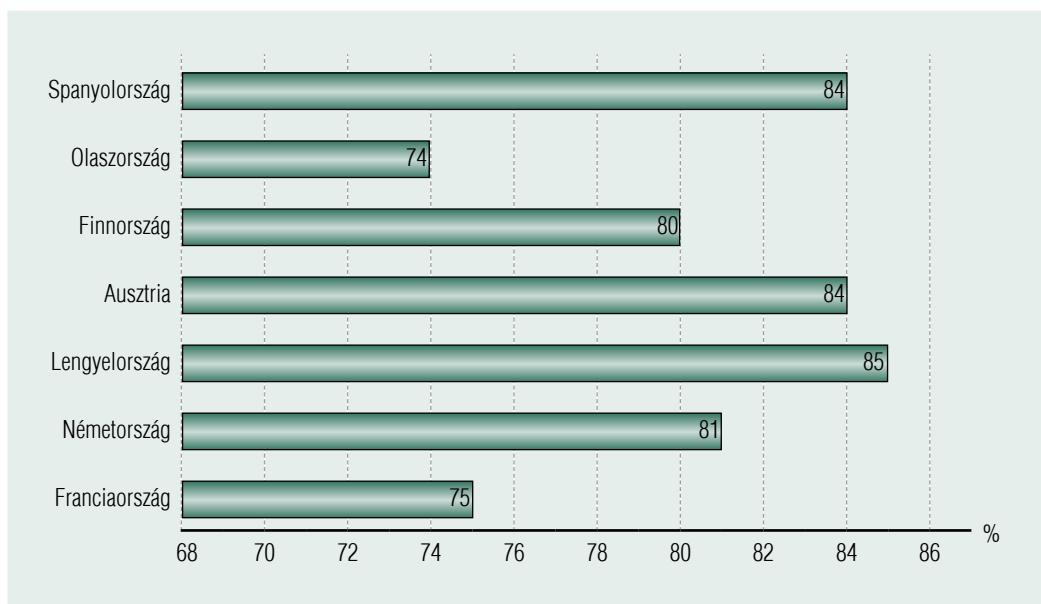
3. ábra

A MEZŐGAZDASÁGI NYUGDÍJ ARÁNYA A GDP-HEZ (MEZŐGAZDASÁGI NYUGDÍJ/GDP)

Forrás: The 2021 Ageing Report, saját számítás

ÁLLAMI TÁMOGATÁS A MEZŐGAZDASÁGI NYUGDÍJKIFIZETÉSEKBE (TÁMOGATÁS/NYUGDÍJKIFIZETÉS)

Megjegyzés: a francia adat a nyugdíj- és egészségügyi alap támogatását tartalmazza

Forrás: saját számítás (lásd az egyes országoknál), illetve The 2021 Ageing Report

van (volt) elkülönült mezőgazdasági nyugdíjfinanszírozás. Ezzel szemben a nagyüzem dominanciája esetén nincs (nem volt) mezőgazdasági nyugdíjrendszer.

Az említett szempontok alapján egyedül (az elkülönült mezőgazdasági tb-rendszert ma nem működtető) Belgium az, amelyik nem teljesen követi az általános trendet. Egyrészt a nyugdíjrendszerben nem kapnak érdemi szerepet a foglalkoztatói nyugdíjalapok, amit figyelembe véve „indokolt lehetne” önálló mezőgazdasági nyugdíjalap léte. Másrészt viszont nagyüzemek dominálnak, ami amellet szólna, hogy ne legyen elkülönült mezőgazdasági tb-rendszer.

Németország helyzete sajátos, mert az NSZK-ban vezették be a nyugdíjrendszert, amelyiknek a területén ma épp a határérték körül van a nagyobb gazdaságok súlya (67 szá-

zalék), viszont a volt NDK területén ez 95 százalék. A relatív súlyát (például GDP-arányos érték) tekintve épp a német rendszer jelentősége a legkisebb.

A 2. táblázat mutatja, hogy az elemzett szempontok szerint mi jellemzi az egyes kontinentális régebbi EU-országokat.¹³

„Új” tagállamok

Az új tagállamok esetében van egy harmadik szempont, amely segít annak az értékelésében, hogy kialakítottak-e elkülönült mezőgazdasági nyugdíjfinanszírozást. Ez a szempont pedig az, hogy az elmúlt (szocialista) rendszerben a gazdákat beszervezték-e mezőgazdasági termelőszövetkezetekbe. Ahol a szövetkezeti szektor dominált, ott jellemzően nem hoztak

A NAGYÜZEMEK ARÁNYA, ILLETVE A NYUGDÍJRENDSZER JELLEGE. RÉGI KONTINENTÁLIS EU-TAGÁLLAMOK

Ország	Nagyüzem aránya*	Bismarki típusú állami nyugdíjrendszer	Van-e (volt-e) mezőgazdasági nyugdíjalap?
Németország	magas	igen	igen
Franciaország	közepes	igen	igen
Olaszország	alacsony	igen	igen
Spanyolország	alacsony	igen	igen
Görögország	alacsony	igen	igen
Finnország	alacsony	igen	igen
Portugália	alacsony	igen	maradványa létezik
Belgium	magas	igen	nem
Hollandia	magas	csak részben	nem
Dánia	magas	csak részben	nem
Svédország	magas	csak részben	nem

Megjegyzés: * A nagyüzemek arányát magasnak tekintettük, ha 2016-ban a 250 ezer euró termelési érték (STÉ) feletti gazdaságok aránya 65 százalékot eléri, és alacsonynak akkor, ha az 50 százalékot nem haladja meg.

Forrás: saját szerkesztés, a nagyüzem aránya Eurostat adatai alapján

létre 1990 után mezőgazdasági nyugdíjfinanszírozást.

Nem volt kolhozosítás Lengyelországban és Jugoszláviában – elkülönült mezőgazdasági nyugdíjrendszer állt fel 1990-ben a lengyeleknél és szintén el volt különítve a gazdák tb-rendszere Horvátországban. Szétosztották ugyan a termelősövetkezeti közös földeket Romániában és Bulgáriában, de nem indítottak el új alapot a gazdák tb-rendszerének a finanszírozásához.

Semmiféle mezőgazdasági tb-alap nem működik 6 további új tagországban. Ezek közül a kisgazdaságok dominálnak a 2 délebbi balti államban, viszont a nagyüzemek (a korábbi tsz-ek utódai) adják a termelés zömét a cseh és a szlovák utódállamban. Magyarország és Észtország pedig a két említett szélsőség közötti „félúton” található.

ÖSSZEFOGLALÓ ÉRTÉKELÉS

A tanulmányunkban bemutatott országok példájának alapján elmondható, hogy az agráriumhoz kapcsolódó nyugdíjrendszerek országonként lényeges eltérést mutattak és az elmúlt húsz-harminc évben jelentős változások mentek keresztül. Ez nemcsak a rendszerváltozáson áteső országokra volt jellemző, hanem a változatlan berendezkedésű országokban is. A változtatások okai közt felsorolható a mezőgazdaság birtokszerkezetében, az agrártámogatások rendszerében bekövetkező változás. A termék-szerkezet átalakulása, a termelékenység növekedése a mezőgazdasági foglalkoztatottak számának csökkenéséhez vezetett. A mezőgazdaság sem maradt ki Európában az utóbbi évtizedekben általánossá váló demográfiai folyamatból, miszerint a népesség elöregszik. Az

aktív, közöttük is a fiatal mezőgazdasági gazdálkodók száma kiemelten csökken. A már nyugdíjas agrárnépesség száma viszont még magas. Az európai nyugdíjrendszereket érintő gondok a mezőgazdasági területen érintettek körében még inkább szembeötlőek. A mezőgazdasági foglalkoztatottak utáni befizetések és a nyugdíjakra való kifizetések között egyre nagyobb szakadék nyílik.

A mezőgazdasági tevékenységre jellemző az alacsony jövedelmezőség és a támogatási rendszerektől való függőség. Ha az átlagos technikai színvonalon gazdálkodó mezőgazdasági vállalkozó alacsony jövedelmet tud csak elérni, akkor általánosan két fő alternatíva között választhat. Az egyik az intenzív termelési módszerekre való áttérés, a másik pedig az, hogy abbahagyja a gazdálkodást. Mind a kettő esetén problémák adódhatnak. A vidék elnéptelenedhet, környezeti szempontból nemkívánatos monokulturális termelés alakulhat ki,

gondozatlan területek jelenhetnek meg. Ezért érdemesebb támogatással, életpálya-finanszírozással (így nyugdíjakkal) arra ösztönözni a gazdákat, hogy tovább folytassák a termelést. A mezőgazdaságban érintettek nyugdíjrendszerét célszerű a mezőgazdaság sajátosságait, a mezőgazdasági termelés formáinak közvetett hatásait is figyelembe véve, kiszámítható módon alakítani.

Magyarországon nem megoldott az, hogy öregsükre a gazdák tisztességes jövedelmet kapjanak. Ma 250 ezer körüli az őstermelők száma, de nyugdíjjárulékot 2018-ban csak 42 ezer gazda fizetett, általában a minimálbér körüli szint után,¹⁴ így még az ő esetükben is alacsony nyugdíjszint várható idősükre. Ezért célszerű lenne nálunk is a gazdatársadalom számára olyan mezőgazdasági nyugdíjbiztosítás bevezetése, amelyik (az elemzett országokhoz hasonlóan) jelentős hányadban direkt állami támogatásból finanszírozza a nyugdíjakat. ■

JEGYZETEK

- ¹ Ma a legmagasabb Lengyelországban, 60 százalékkal.
- ² Általában 10-15 évig adott nyugdíjat
- ³ A befizető gazdák számára akkora csökkenést (26 százalék) becsültünk, amennyivel a fizetett munka ÉME értéke csökkent. A nyugdíjas gazdák számában a megelőző 10 évhez hasonló mértékű csökkenést (13 százalék) feltételeztünk (INE Spanyol Stat. Évkönyv, 2020. pp. 239–249).
- ⁴ ugyanaz, mint a 3. sz.
- ⁵ Ennél magasabbra, 95 százalékra csak az agrár EU-támogatások ilyen hatását ítélték.
- ⁶ Ennek ellenére kevesen vállalták a befizetést,
- ⁷ 1997-ben ez a forrás a mezőgazdasági nyugdíjalap kiadásainak a 48 százalékát fedezte, 52 százalék volt az állami támogatás, és 2 százalék a befizetett járulékok aránya.
- ⁸ A magas kiadás a nyugdíjasok 2 milliós számából fakadt a gazdák és a mezőgazdasági alkalmazottak mellett a kisebb rurális térségekben más szakmabeliek is ebből az alaphoz kapták a nyugdíjukat.
- ⁹ A nyugdíjat meghatározzák a régi számítási mód és az új számítási eljárás szerint egyaránt, majd a bevezetéstől eltelt év adja meg, hogy melyiket milyen arányban veszik figyelembe.

¹⁰ Ez egy adókból finanszírozott állami kassza.

¹¹ Említést érdemel, hogy a korábbi Jugoszláviában egyéni gazdaságok voltak 1990 előtt, amelyek számára kötelező volt a tb-befizetés.

¹² Spanyolország, Olaszország, Ausztria esetében az egyes országok tárgyalásánál említett nyugdíjkiadási adatot osztottuk a GDP értékével.

¹³ Az elemzést 9 ország adataira végeztük el (1–4 ábrák). Az 1. táblázat azért tartalmaz több orszá-

got, mert ott szerepelnek azok is, amelyekben már régen megszűntették a mezőgazdasági tb-alapot. A 2. táblázat pedig más szempontból elemez, egyrészt szerepelnek benne azok a kontinentális EU-országok, ahol sohasem volt mezőgazdasági tb-alap, másrészt viszont nem tartalmazza Lengyelországot, amelyik nem régi tagállam.

¹⁴ <https://nyugdijmaskeppen.hu/ostermeloi-nyugdij-biztositas/>

IRODALOM

BÁGER G., PARRAGH B. (2020). A koronavírus-válság, a fenntartható fejlődés és az ösztönző állam modellje. *Pénzügyi Szemle*, 65(2. különszám), 86–113. oldal, https://doi.org/10.35551/PSZ_2020_k_2_4

COOPMANS, I. et al. (2021). Understanding farm generational renewal and its influencing factors in Europe. *Journal of Rural Studies*, 86, pp. 398–409, <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.06.023>

CZYŻEWSKI, A., MATUSZCZAK, A. (2014). ASIF in Poland in the light of national budget expenditure since 1991. Justification functioning system separateness among the EU countries. *Management*, 18(2), <https://doi.org/10.2478/manment-2014-0052>

CZYŻEWSKI, A., MATUSZCZAK, A. (2020). Changes in the structure of budget expenditure on the agricultural sector in Poland. *Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists*, <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.5626>

DE MENIL, G., SHESHINSKI, E. (2002). *Romania's Pension System: From Crisis to Reform, 2002*. In: Feldstein, M., Siebert, H. (editors): *Social Security Pension Reform in Europe*. University of Chicago Press

HORNOWSKI, A. et al (2020). Factors Determining the Development of Small Farms in Central and Eastern Poland. *Sustainability*, 12(12), <https://doi.org/10.3390/su12125095>

HOSKINS, D. D. (1971). Special Retirement Programs for Farmers: New Japanese Law. *Social Security Bulletin*

LENTNER Cs. (2004). A magyar agrárfinanszírozás jellemzői az EU-csatlakozás küszöbén. *Gazdálkodás*, 48(1), 69–78. és 10. oldal

MATOLCSY Gy. (2020). A versenyképesség mint a fenntarthatóság meghatározó feltétele. *Pénzügyi Szemle*, 65(2. különszám), 7–24. oldal, https://doi.org/10.35551/PSZ_2020_k_2_1

POTERAJ, J. (2008). Pension systems in 27 EU countries. MPRA, München, p. 561, https://mpra.ub.uni-muenchen.de/31053/1/MPRA_paper_31053.pdf, Letöltés: 2021. 09. 08.

SOMAI M (2014). *Agrártámogatások az Európai Unióban*. In: Katona, Klára; Schlett, András (szerk.) *Fejlesztési stratégiák, finanszírozási alternatívák*. Pázmány Press, 22. 225–246. és 271. oldal

- SYMEONIDIS, G. (2016). The Greek Pension Reform Strategy 2010–2016. Discussion paper, Worldbank Group
- VÄRE, M., HESHMATI, A. (2004). Perspectives on the Early, Retirement Decisions of Farming Couples. IZA Discussion Papers, 1342, Institute for the Study of Labor (IZA), <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/20612/1/dp1342.pdf>, Letöltés: 2021. 12. 31.
- WIRTH, CH. (2007). 50 Jahre Alterssicherung der Landwirte. In: Soziale Sicherheit in der Landwirtschaft (SDL), 2(96)
- Bundesverfassungsgericht (2018). Vorschriften über die Pflicht zur Abgabe landwirtschaftlicher Höfe als Voraussetzung eines Rentenanspruchs verfassungswidrig. *Pressemitteilung*, 68(9)
- Dachverband der Sozialversicherungsträger (2020). Jahresbericht der österreichischen Sozialversicherung 2020. November, Sozialversicherungsanstalt der Selbständige – SVB (2021)
- Eurostat (2018). Farms and farmland in the European Union – statistics. Nov. 2018
- Finnish Centre for Pensions: Farmers and Grant Recipients, <https://www.etk.fi/en/finnish-pension-system/pension-security/pension-coverage-and-insurance/farmers-and-grant-recipients/>, Letöltés: 2021. 08. 14.
- Gesetz über die Alterssicherung der Landwirte (ALG). <https://www.gesetze-im-internet.de/alg/BJNR189100994.htm>, Letöltés: 2021. 05. 16.
- INE Anuario Estadístico de España 2018 és 2020. (Spanyolország Statisztikai Évkönyve)
- KRUS (2020). Basic information. Agricultural social insurance fund. Varsó
- Ministerio De Empleo Y Seguridad Social (2014). Anexo al Informe Económico-Financiero a los Presupuestos de la Seg. Social de 2014. Madrid p. 33, 71, 94, 169
- MSA Direction des statistiques (2020). Les chiffres utiles de la MSA. Édition nationale 2020
- Romanian Statistical Yearbook 2020, Roman National Institute of Statistics (2020). Bucuresti, https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/anuarul_statistic_al_romaniei_carte_1.pdf
- SVB (2021). Geschichte. <https://web.archive.org/web/20160306070705/https://www.svb.at/portal27/portal/svbportal/content/contentWindow?contentid=10007.718258&action=2>, Letöltés: 2021. 04. 20.
- SVLFG (2020). Auf einen Blick – Daten und Zahlen 2019.
- Statistik Austria: Ausgleichszulagen und Kinderzuschüsse in der gesetzlichen Pensionsversicherung. http://www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/soziales/sozialeleistungen_auf_bundesebene/pensionen_und_renten/020127.htm, Letöltés: 2021. 05. 22.
- The 2021 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the EU Member States (2019–2070) Institutional Paper 148. may, 2021
- The Italian pension system, Research and Study Centre of Itinerari Previdenziali (2020), Report n.7 2020, <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.19129.93282>